

Gherghina BODA

PRINCIPIUL MUNCII ȘI TEORIA SOCIALĂ A COMPENSAȚIEI OGLINDITE ÎN PUBLICISTICA LUI MIHAI EMINESCU

Printre marile evenimente istorice care au marcat evoluția celor două Principate – Țara Românească și Moldova – a fost și Pacea de la Adrianopol din anul 1829, care se baza și dezvoltă în act separat pe principiile Convenției de la Akkerman. Printre prevederile cuprinse în actele Păcii de la Adrianopol figura și liberalizarea comerțului Principatelor Române, fapt care oferea posibilitatea facilitării călătoriilor în Europa. Majoritatea fiilor de boieri care studiau în statele europene, pe lângă instrucția științifică primită, veneau înarmați și cu idei liberale. Ei au fost cei care au pornit Revoluția pașoptistă și cei care au trasat, în timp, drumul reformelor liberal-democrate. Ei au fost promotorii noilor direcții economice, sociale, politice și culturale din arealul românesc. Prin ei ideile moderne ale Europei apusene au pătruns și în România.

Dacă facem o incursiune în timp, vom constata că întreg secolul al XIX-lea a stat sub semnul luptei dintre modernism și tradiționalism, dintre cosmopolitism și naționalism, dintre liberalism și conservatorism. În această perioadă efervescentă de confruntări permanente între vechi și nou a publicat Mihai Eminescu peste două mii de articole în ziarele vremii. Prin diversitatea problematicii abordate, prin capacitatea de a releva mari adevăruri într-o viziune de o largă perspectivă, precum și prin analiza profundă a unor adevărate idei-forță dezbătute în articolele sale, Eminescu s-a impus ca unul dintre marii mânăuitori ai condeiului gazetăresc.

Ideile-forță prezentate în articole au căpătat o structură doctrinară tematică: poporul istoric, invaziile, principiul națiunii, principiul evoluției naturale, principiul muncii și teoria socială a compensației, principiul selecției inverse, campania de exploatare, indiferența istoriei, barbaria – semibarbaria, libertatea – egalitatea, autoritarismul sau democrația, drumul de la liberalism la comunism.¹

Adept al doctrinei Partidului Conservator, Eminescu nu a ezitat ca în articolele sale să critice vehement guvernul liberal aflat la putere, politica dusă de acesta și considerată de poet ca una antinațională și antipopulară. Critica totodată și societatea vremii pe care, conform curentului romantic al cărui adept era, o compara în permanență cu vechile perioade de glorie ale poporului român condus de domnitori destoinici, iubitori de glie și popor. Prezentul era unul deplorabil în viziunea poetului, multe lucruri evidente și simple fiind denaturate și complicate inutil de multitudinea de programe și de principii politice: „*Atâtea programe au apărut în țară la noi de paisprezece ani încoace, emenate ba de la guverne provizorii, ba de la partizi, ba de la personalități politice izolate, și atâtea decepțiuni amare au urmat tuturorora încât orice om cu bun-simț trebuie să învingă un sentiment de sfială când încearcă a recuceri pentru cuvântul «program» înțelesul lui adevărat de serie de principii mărturisite, împărtășite sincer de mii de cetățeni, realizabile*”².

Cu toate imperfecțiunile societății prezente, Eminescu credea cu tărie în progres, dar doar cu condiția conservării, pe de o parte, iar pe de altă parte, cu cea a completării zestrei tradiționale, încercându-se permanent realizarea unei vii legături între prezent și viitor. Tradițiile trecutului trebuiau să servească drept model, iar „*inovațiile improvizate și aventurile hazardoase*” urmau a fi înlăturate.³ Critica „*importul*” nenumăratelor „*idei bune și rele, potrivite și nepotrivite*”, neuitând că niciodată „*o vorbă nu poate înlocui o realitate, că niciodată fraza culturii nu e echivalentă cu munca reală a inteligenței ... și că niciodată fraza libertății nu e echivalentă cu libertatea adevărată, care e*

¹ Mihai Eminescu, *Patologia societății noastre. Articole politice*, București, 1998, pp. 6-16.

² „*Timpul*”, 17 februarie 1880, nr. 38, pp. 1-2.

³ *Ibidem*.

facultatea de a dispune de sine însuși prin muncă și capitalizarea muncii ... nu există nici libertate, nici cultură fără muncă”⁴.

Eminescu afirma că orice progres real trebuia să înceapă din interiorul omului spre exterior și că mediul social și economic nu trebuie schimbat peste noapte, ci încet, pentru ca oamenii să aibă timpul necesar să se adapteze noilor condiții.⁵ El constata cu amărăciune sărăcia poporului român, mizeria și boala prezente la tot pasul și imensul gol sufletesc al populației românești. Lipsa condițiilor de existență ale poporului poetul le punea pe seama guvernului „*prea scump pentru nivelul lui de cultură; pentru că trebuințele claselor lui superioare sunt cu mult prea numeroase ca munca lui să le poată satisface, pentru că e un popor incult, agricol ... pe când trebuințele statului și ale societății sunt moderne, ultramoderne chiar. Sunt ale unui stat industrial; pentru că în locul vechii organizări, care nu costa aproape nimic, avem azi o nouă aristocrație, cu totul improductivă, de sute de mii de oameni cu aspirațiuni imense, cu capacități nule*”⁶. El critica vehement guvernul scump și prea numeros pentru un popor atât de mic și de sărac, guvern care, schimbat tot din trei în trei ani, nu-i putea sătura pe toți, „*căci numai cu libertatea, egalitatea și fraternitatea sadea nu se cârpsc toate coatele rupte*”⁷.

De asemenea, pentru ca progresul să fie unul real, din societate trebuiau să dispară paraziții, pe care poetul îi identifica cu evreii în general și cu orice alt element care nu-și câștiga existența prin muncă, ci prin speculă, în special.

Principiul muncii și teoria socială a compensației, două dintre ideile directoare ale publicisticii lui Eminescu, sunt dezvoltate pe parcursul a mai multe articole apărute între anii 1877 și 1882 în ziarele „Timpul” și „Curierul de Iași”. Poetul avea convingerea adâncă că baza libertății și a dezvoltării economice se afla în muncă, privită în cele două ipostaze ale sale: munca efectivă și munca convertită în capital, munca fizică și munca intelectuală. Bogăția unei țări nu consta în resursele sale naturale, ci în munca depusă de oameni în procesul de producție, în cadrul căruia aceste resurse erau valorificate. În aceasta consta bogăția unei societăți. Eminescu sublinia faptul că „*nu specula, munca trebuie să determine mersul societății și înaintarea pe scara socială*”⁸ și că „*temeiul unui stat e munca, și nu legile*”, astfel că „*bogăția unui popor stă, nici în bani, ci iarăși în muncă*”⁹. În concepția lui, banul reprezenta numai munca, dar nu munca însăși, „*căci dintre cel ce câștigă 10 și cheltuiește 11 și cel ce câștigă 2 și cheltuiește 1, acesta din urmă e cel bogat, iar cel dintâi e sărac*”¹⁰. Din nefericire, în opinia multora România era o țară foarte bogată, din care se putea cheltui oricât, dar „*nu-nțelegea nimeni că bogăția nu este în aer sau pământ, ci în brațe și că, unde lipsesc brațele sau calitatea producției e proastă, nu poate fi nici vorbă măcar de țară bogată*”¹¹.

În opinia lui Eminescu, exista un singur remediu împotriva relelor de care suferea țara, și anume, munca fizică și intelectuală. El proclama primatul muncii și susținea ca aceasta să stea la baza promovării pe toate treptele ierarhiei sociale. Referitor la acest lucru, poetul avea o teorie despre „*clasele pozitive*” și „*pătura superpusă*”¹². În prima categorie poetul îi includea pe țărani, meseriași și comercianți, dar numai în măsura în care aceștia ridicau valoarea produselor naționale și nu practicau specula în folosul lor. Eminescu arăta că „*țărănul, mare sau mic ... pune un fir de grâu în ogor și scoate zece, deci el înzecește valoarea obiectului ce i s-a dat în mână spre muncă*”, „*meseriașul ia o bucată de lemn, de piele, de metal, o supune muncii sale și scoate obiecte cari au o înzecită, adesea*

⁴ *Ibidem*.

⁵ Mihai Eminescu, *Opere* (art. *De câte ori noi contestăm...*, 12 octombrie 1882), București, 1985, vol. XIII, pp. 200-202.

⁶ *Ibidem*.

⁷ „Timpul”, nr. 287, 18 decembrie 1877, pp. 2-3.

⁸ Mihai Eminescu, *Opere* (art. *Numai noi observăm...*, 20 octombrie 1881), București, 1985, vol. XII, pp. 372-374.

⁹ „Timpul”, nr. 287, 18 decembrie 1877, pp. 2-3.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Mihai Eminescu, *Opere*, București, 1984, vol. XI, pp. 172-173, 590.

însuțită valoare de cea care o aveau înainte”, iar „*negustorul caută, din mii de piețe existente, pe aceea unde produsele naționale se pot desface mai cu folos, din miile de prețuri relative el caută prețul absolut al obiectului într-un moment dat. Deci și el augmentează – nu totdeauna fără pericol pentru alte clase – valoarea producției naționale*”¹³. Așadar, această categorie socială participă efectiv la producția națională prin munca depusă și îi ridică valoarea înzecit, uneori chiar însuțit. A doua categorie era formată din scribi de toate categoriile, majoritatea români, care îngroșau aparatul administrativ destul de sufocat și care erau total neproductivi, dar și din elementele alogene care speculau munca populației autohtone. Ei trebuiau susținuți din munca altor categorii sociale. Pentru îngrădirea exploatării muncii naționale, Eminescu făcea apel la intervenția statului.

O altă cale de eradicare a relelor din țară, după părerea lui Eminescu, era înființarea a cât mai multe școli, printre care și cele de meserii. Eminescu constata că, în Moldova, de exemplu, meseriile tradiționale românești erau pe cale de dispariție, locul meseriașilor români, în contextul noilor prefaceri economico-sociale, fiind tot mai mult luat de meseriașii străini. Poetul identifica mai multe cauze ale acestui fapt¹⁴: renunțarea la costumele vechi, tradiționale și adoptarea vestimentației moderne europene, concurența modelelor în serie realizate în fabricile din străinătate, înfăptuirea haotică a reformelor sociale, fără calcularea consecințelor sociale (de exemplu, dezrobirea a determinat pieirea multor industrii indigene, forța de muncă eliberată fiind transformată aproape în totalitate în proletariet, meseriile acestora stingându-se odată cu absorbția lor pe piața muncii industriale), desființarea breslelor corporative și a privilegiilor lor, cauza principală a căderii meseriilor fiind considerată de către Eminescu „*boierirea*» *claselor de jos, infectarea acestora cu rușinea de muncă și bolirea de deprinderea claselor vechi de-a câștiga mult prin muncă puțină*”.

Concepția economică a lui Eminescu, atât de clar exprimată de acesta în articolele sale, am putea spune în unele privințe chiar vizionară, dovedește că poetul cunoștea și înțelegea foarte bine lucrările unor economiști ca H. C. Carey, David Ricardo, Jean-Baptiste Say, Adam Smith, Frederic List și Wilhelm Rocher, dar și a principalelor concepte economice. Poetul chiar definește câteva concepte economice, cum ar fi, de exemplu, „*producerea*”, prin care înțelegea aplicarea unui instrument sau a brațului „*asupra unui obiect cu scopul de a-l preface într-un lucru de o valoare mai mare*”, „*consumarea*”, adică „*uzarea, tocirea unui instrument prin muncă*” sau capitalul în bani, în mobile și imobile, prin care înțelegea „*munca strânsă*”¹⁵. El înțelege perfect procesul de producere a unei mărfi, precum și procesul de schimb al mărfurilor, care sunt doar muncă înmagazinată, „*o serie înmagazinată de muncă se schimbă pe o alta – deci, în ultimă redacție, se schimbă nu numai marfă pe marfă, ci muncă pe muncă*”.

De asemenea, el făcea distincție între munca agricolă și cea industrială, între munca fizică și cea intelectuală. Eminescu vedea puterea fizică a omului limitată de potențele corpului, care, „*ca și puterea pământului ... cu toată gunoiera, nu ajunge iar decât la o producție certă ș.a.m.d. caracterul muncii fizice, în care inteligența joacă un rol mic, e deci mărginirea, neaugmentabilitatea, simplitatea, greoiunea*”¹⁶.

În schimb, arta și industria sunt guvernate de inteligență în principal. Așadar, „*munca agricolă e grea și fără spori mare, munca industrială ușoară și cu un spor, virtualiter cel puțin, nemărginit*”. El era convins că pentru agricultură se vor investi tot timpul bani, căci „*nu fitecine poartă dantele, dar oricui îi trebuie grâu*”.

Eminescu nutrea convingerea că „*numai realitatea muncii, făcută în condițiile cerute de economia politică, cu plusul ei neapărat de producție peste consumațiune, rezistă la toate crizele*”

¹³ „Timpul”, 24 februarie 1880, nr. 44, pp. 1-2.

¹⁴ Mihai Eminescu, *Patologia societății noastre. Articole politice*, București, 1998, pp. 81-83.

¹⁵ Idem, *Opere*, București, 1984, vol. XI, p. 147.

¹⁶ *Ibidem*.

și la toate zguduirile și numai pe realitatea acestei munci se poate baza orice institut serios”. Poetul se pronunța totodată pentru dezvoltarea unei industrii naționale, chiar dacă aceasta nu se ridică la nivelul celei din țările dezvoltate ale Europei, el surprinzând deosebit de corect realitatea psihologică că în procesul muncii industriale se formau noi deprinderi, se îmbogățeau cunoștințele și totul contribuia la ridicarea nivelului cultural al țării.

Teoria socială a compensației este abordată plenar în articolul *Nu numai noi observasem...*, publicat în ziarul „Timpul” din 20 octombrie 1881. El explică această teorie prin faptul că procesul de compensație este dat de munca fizică, care ajută la producerea diverselor obiecte utile vieții omului, și de munca intelectuală, care facilitează producerea acestor obiecte. Eminescu insistă pe faptul că, în viața socială, importanță au cei care produc, exemplificând cazul Statelor Unite ale Americii, unde „omul fără meserie piere acolo”¹⁷. La noi, el dă exemplul oamenii care nu produc, dar care costă bani publici: „Existența tuturor acestor oameni costă bani, banii sunt munca cuiva. Precum însă aproape singurul producător în țara noastră e țăranul, trei din patru părți a poporului, susținerea întregii xenocrații se traduce în muncă țărănească. În bir plătit de țăran sub sute de forme!”¹⁸. Poetul explică cum puterea de care dispune țăranul nu poate suporta greutatea ce i se impune fără absolut nicio compensație, puterea lui fizică scade și se ajunge astfel la morbiditate și la mortalitate. Dacă clasele conducătoare ar compensa munca țăranului prin munca lor, dacă administrația, clerul și legile l-ar ocroti, atunci lucrurile ar sta altfel. Prin instrucție, țăranul ar produce mai mult și mai bine și toată țara ar beneficia de sporul de producție. Cerea astfel o reorganizare socială, care să aibă ca principiu „apărarea și încurajarea muncii, înlăturarea feneanților și paraziților din viața publică”, lucru absolut necesar pentru binele țării.

Prin aceste idei dezbătute în cadrul a nenumărate articole, Eminescu a dovedit o mare profunzime de gândire, o înțelegere corectă a problemelor economice ale timpului, atât din spațiul european, cât și din cel românesc, el intuind cu o surprinzătoare clarviziune problemele de fond ale societății românești, consecințele nefaste ale importului de idei și teorii străine și aplicarea lor realității românești fără a se ține cont de specificul poporului român. Relevarea „relelor” din economia și societatea românească este însoțită și de soluții practice, care mai târziu și-au dovedit viabilitatea. Întreaga operă a lui Eminescu a dovedit fără putință de tăgadă multilateralitatea preocupărilor sale, evantaiul larg al domeniilor abordate, profunzimea gândirii și seriozitatea implicării în problemele timpului.

Les théories du travail et de la compensation chez Mihai Eminescu

Résumé

Mihai Eminescu a été un grand journaliste de son époque. Dans ses articles il a abordé une série de problèmes sociaux, économiques et politiques spécifiques de la société roumaine. Mihai Eminescu a été un bon économiste aussi. Il a défini des concepts économiques, il a expliqué des phénomènes économiques, il a lu beaucoup d'œuvres d'économie et a formulé certaines théories, parmi lesquelles la théorie du travail et la théorie sociale de la compensation.

Mihai Eminescu considérait que le travail représente le fondement de la liberté et du progrès social. Il encourageait la population de travailler et d'éliminer les parasites de la société. Eminescu critiquait le gouvernement libéral qui n'éliminait pas la pauvreté par la mauvaise application des réformes sociales. Tout de même, le poète croyait dans le progrès et le bonheur du pays.

¹⁷ *Ibidem*, 1985, vol. XII, pp. 372-374.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 320-324.